

סיכום לפרק "שני דיוני גזירות"

הגובות מכוח תנאי הכתובה ואין מפרנסים את הבנים. ולענין מי שהובטחה לו נדוניה ולא ניתנה לו, בכל מקרה שאין הדבר באשמת האשה – יכולה היא לדרוש שישאנה האיש או יפטרנה בגט.

במחלוקות בענין הודאות וטענות סוכם כי המודה לחבירו באופן שאפשר להבין ממנו שמודה במקצת הטענה דינו כמודה במקצת וחייב בשבועה. ועוד נאמר כי מי שאבדה דרך שדהו יכול לקבל דרך רק אם יש לו תביעה ברורה, לאדם מסויים, שאם לא כן הנתבעים דוחים אותו מזה לזה עד שיתפטר עימם. המערער על שדה והוא חתום כעד על שטר שממנו משתמע שאין השדה שייך לו – הרי זה איבד את זכותו. אבל מי שהלוה כסף וחזר ולווה מאותו אדם, או שמכר שדהו ללווה אין זו הוכחה שהודה לו שלא היתה כאן הלוואה.

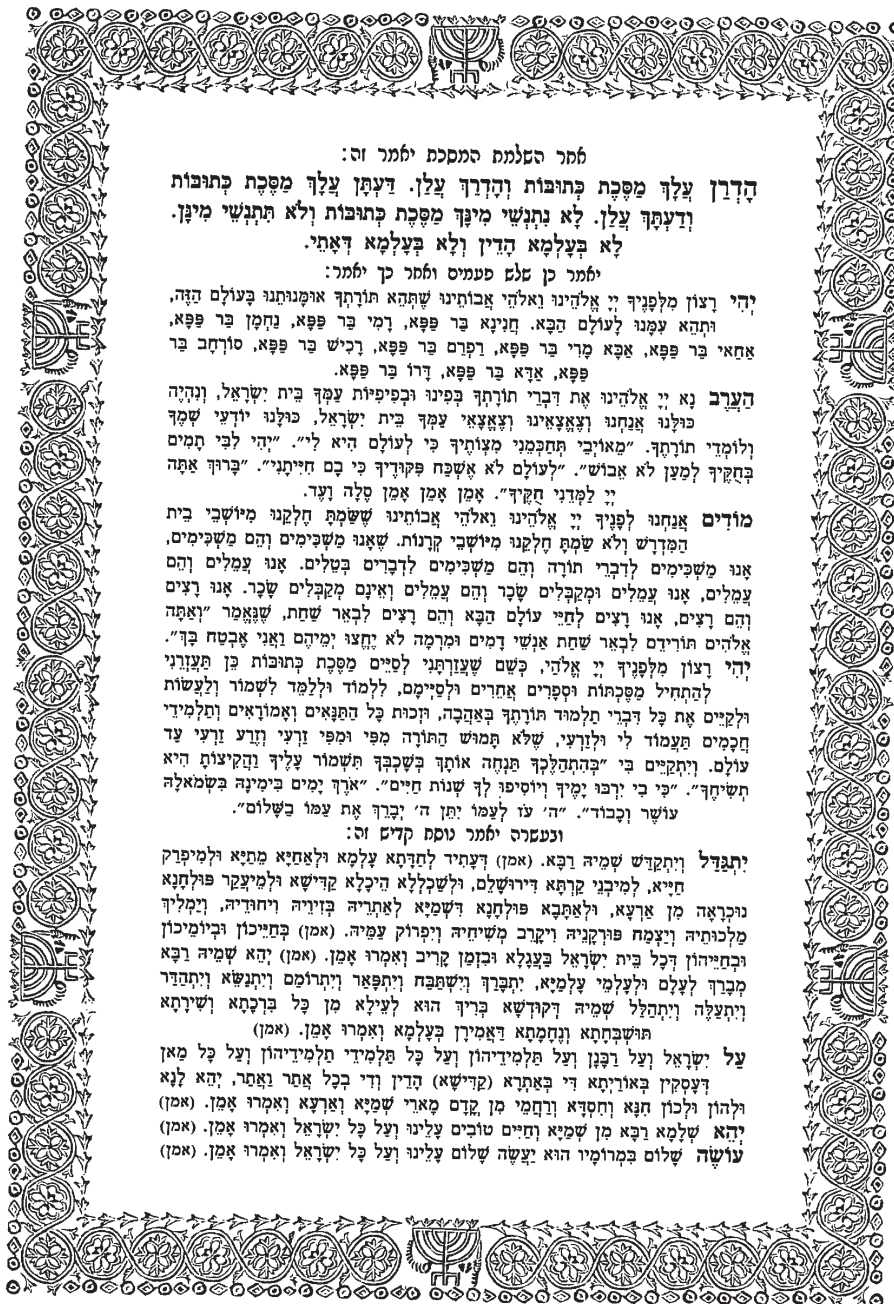
אגב הדיונים התברר גם האיסור לדיין לקבל מבעלי הדין כל דבר, לא רק שוחד אלא אף שכר. ואין היתר לדיין לקבל אלא שכר בטלה מוכח, או לקבל משכורת מן הציבור אם עיסוקו הוא רק בצרכי הרבים. ובענין אגדה דובר בפרק זה כשבחה של ארץ ישראל גם בזמן הזה, ועוד יותר מכך – לעתיד לבוא.

בדין הבעל שיצא למדינת הים סוכם כי בית דין קוצבים מזונות לאשתו מנכסיו בכל מקרה, ואין משביעים את האשה אלא בשעה שתבוא ליטול כתובתה. אף שלפי זה יש חיוב גמור על בית הדין לפרנס את האשה מנכסי הבעל, אם נתן לה אדם אחר מזונות מרצונו אינו יכול לחייב את הבעל לשלם אלא אם כן נתן אותם לאשה כהלוואה מפורשת.

לענין מקום מגורי בני הזוג סוכם כי אין בן זוג יכול לכפות את האחר לעבור לארץ אחרת, ואף באותה מדינה אינו יכול לכפות לעבור ממקום ישוב אחד למקום אחר, בין שהוא קטן או גדול יותר, גרוע או משובח יותר. אבל יש יוצא מכלל זה והוא בעליה לארץ ישראל, שבה יכול כל אחד מבני הזוג לכפות את השני לעלות לארץ ישראל (אף כשיש בכך שינוי לרעה בתנאי המגורים), והוא הדין מכל מקום ישוב בארץ ישראל לירושלים.

כיון שהקלו חכמים בכמה דברים בכתובה, סיכמו כי בכל מקרה שלא נתפרש באיזה מטבע תשולם הכתובה יכול הבעל לשלם אם לפי מקום הכתיבה או לפי מקום הפרעון, כפי שיהא נוח לו יותר.

אם הניח אדם נכסים מועטים בלבד מפרנסים את הבנות

אמר השלמת המסכת יאמר זה:

**הדרן עלך מסכת כתובות והדרן עלך דעתן עלך מסכת כתובות
ודעתן עלך. לא נתגשי מינך מסכת כתובות ולא תתגשי מינך.
לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי.**

יאמר כן שלט פעמים ואמר כך יאמר:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומונתנו בעולם הזה,
ותהא עמנו לעולם הבא. חגיגא בר פפא, רמי בר פפא, נחמן בר פפא,
אחאי בר פפא, אבא מרי בר פפא, רפרם בר פפא, רכיש בר פפא, סורחב בר
פפא, אדא בר פפא, דרו בר פפא.

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה
כולנו אנתנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך
ולומדי תורתך. "מאובי תחכמי מצותך כי לעולם היא לי". "יהי לבי תמים
בחקך למצן לא אבוש". "לעולם לא אשכח פקודיך כי הם חייתי". "ברוך אתה
יי למדני חקך". אמן אמן אמן סלה ועד.

מודים אנתנו לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו ששמך חלקנו מיושבי בית
המדרש ולא שמך חלקנו מיושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים,
אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם
עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים
והם רצים, אנו רצים לחיי עולם הבא והם רצים לקאר שחת, שגאמר "אתה
אלהים תורדם לקאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אקבט בך".
יהי רצון מלפניך יי אלהי, קשם שצורתי לסיים מסכת כתובות פן תעורני
להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולפייקם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות
ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי
חקמים תעמוד לי ולנורי, שלא תמוש התורה מפני ורעי ורעי ורעי עד
עולם. ויתקיים בי "בית הללך תנחה אותך בשכרך תשמור עליך ויתקיעות היא
תשיחך". "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים". "אך ימים בימינה בשמאלה
עושר וקבוד". "ה' עו לעמו יתן ה' יקרף את צמו בשלום".
ונעשרה יאמר נוסח קדיש זה:

יתגדל ויתקדש שמייה רבא. (אמן) דעתיד לחדתא עלמא ולאחיא מתאי ולמיקרב
חייא, למיבני קרפא דירושלם, ולשקלא היכלא קדישא ולמיצק פולחנא
נוכרא מן ארעא, ולאמבא פולחנא דשמיא לאתריה בזויה ויחדיה, וימליך
מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה. (אמן) כתיבון וקיימון
ובתיהוון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. (אמן) יהא שמייה רבא
מברך לעלם ולעלמי עלמיא, ויתברך וישמח ויתפאר ויתרום ויתעשר ויתעור
ויתעלה ויתהלל שמייה קדושא ברך הוא לעילא מן כל ברכתא ושיחא
תושבתתא ונתמתא דאמין בעלמא ואמרו אמן. (אמן)

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהו ועל כל תלמידיהו ועל כל מאן
דעסקין באורייתא די באתרא (קדישא) הדין ודי ככל אחר נאמר, יהא לנא
ולהוון ולכוון תנא וחסדא ונחמי מן קדם מארי שמיא וארעא ואמרו אמן. (אמן)
יהא שלמא רבא מן שמיא חיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן. (אמן)
עושה שלום במוקדו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן. (אמן)

ה"הדרן" הוא נוסח דברי החתימה המסורתיים הנאמרים בשעת סיום מסכת, בפרט בעשיית סעודת סיום חגיגת (עצם המנהג לעשות סעודה עם גמר לימודה של מסכת, עתיק הוא ונוצר כבר בתלמוד).

נוסח זה מופיע בסיומי הספרים במשך מאות-שנים אחדות, וקטעים ממנו היו נאמרים עוד קודם לכן.

המלה "הדרן" יכולה להתפרש במשמעות כפולה. הדרן פירושו: חוזרים אנו, כלומר זוהי הבטחה לשוב ולחזור על מסכת זו. אך הדרן נתפרש גם: הדרנו הוא בתלמוד תורה, ומאחר שאנו נגנו לומדיה הרי אנו אף כבודה של תורה, ולכן — "הדרן עלך" — הדרנו עליך (ספר החיים לר' חיים בר' בצלאל אחי המהר"ל).

הזכרת עשרת שמותיהם של בני פפא מופיעה לראשונה כנראה בספר "שלשלת הקבלה" כסגולה כנגד השכחה. על צורף-שמות זה נאמרו פירושים קדומים. היו שסברו כי עשרה אלו היו בניו של חכם אחד (רב פפא הקדמון, שחי בזמנו של רב) ומשום שזכה לעשרה בנים סמוכים מוכירים שמו ושמותיהם. בשלשלת הקבלה מסופר כי היה עורך להם סעודה עם סיום מסכת. ר' משה איסרליש מפרש בדרך הדרוש את הזכרת שמות אלה כולם, כאשר כל אחד מעשרת החכמים הללו מסמל בשמו אחת מעשרת הדברות, או אחד מעשרה מאמרות שבהם נברא העולם.

נוסח הקדיש הנאמר בסוף הוא נוסח מורחב של קדיש דרבנן הנאמר רק בהזדמנויות מיוחדות. כאן מובא נוסח הרמב"ם.